

Wojciech Guzewicz

Z dziejów diecezji ełckiej 1992-2007

Studia Ełckie 10, 163-191

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z DZIEJÓW DIECEZJI EŁCKIEJ 1992-2007

25 marca 2007 r. Kościół ełcki obchodził swoją 15. rocznicę utworzenia. Wprawdzie nie jest to jeszcze jubileusz, ale warto pochylić się nad minionym czasem, ponieważ obfitował on w bogactwo wydarzeń i ludzi. Wspomnieć tu chociażby należy powołanie do życia podstawowych instytucji diecezjalnych czy kodyfikacja prawa diecezjalnego. Co prawda bliskość niektórych wydarzeń, a w niektórych wypadkach jeszcze ich działanie się nie pozwala na dokonanie dogłębnej i szerszej analizy, ale rzuca pewne światło na obraz tego młodego Kościoła.

Przedstawiony tu zarys dziejów diecezji ełckiej porusza najważniejsze sprawy dla diecezji, jak organizacja i struktura diecezji, demografia, w tym duchowieństwo i życie zakonne, I Synod Diecezji Ełckiej, budownictwo i zabytki sakralne, instytucje kościelne (Kuria Biskupia, Wyższe Seminarium Duchowne, Sąd Biskupi, Caritas), środki społecznego przekazu, instytucje teologiczne i szkoły katolickie oraz główne kierunki duszpasterstwa. Chociaż przedstawiony tutaj materiał nie wyczerpuje całości zagadnienia lub tylko sygnalizuje niektóre jego elementy, to z pewnością znacznie przybliży i zapozna Czytelnika z historią diecezji.

Bazą źródłową do omawianych tu zagadnień stanowiły akta zgromadzone w Archiwum Diecezji Ełckiej, w zespołach: Akta Parafialne, Akta Kancelarii Biskupiej Diecezji Warmińskiej oraz Akta Ogólne. Uzupełnieniem tych materiałów stanowią publikacje drukowane. Na szczególną uwagę zasługują dwie pozycje: *Przeszłość natchnieniem dla terażniejszości* (red. K. Brzostek, T. Ratajczak, M. Salamon, I. Sobolewska, J. Sykulski, Ełk 1996) oraz „Ełckie Studia Teologiczne” z 2002 r. W pierwszej książce zawarte są materiały z sympozjum historycznego i świętowojciechowego, jakie odbyło się w Ełku 20-22 kwietnia 1994 r., w drugiej zaś, a jest to rocznik naukowy diecezji ełckiej, zawarte są m. in. publikacje dotyczące historii diecezji w pierwszym jej dziesięcioleciu, przedstawione na sympozjum 20 kwietnia 2002 r. w Ełku.

Mam nadzieję, że podane niżej informacje ułatwią Czytelnikowi spojrzenie na życie naszego Kościoła diecezjalnego i stanowić będą powód do głębokiej refleksji a przede wszystkim dziękczynienia Panu Bogu, od którego pochodzi wszelkie dobro.

Przeszłość ziem

W średniowieczu tereny dzisiejszej diecezji ełckiej zamieszkiwane były przez ludy bałtyjskie, mówiące językami indoeuropejskimi; głównie byli to Prusowie, Jaćwingowie i Litwini.

Plemiona pruskie zamieszkiwały południowo-wschodnie obrzeże Bałtyku od dolnego biegu Wisły do ujścia Niemna. W głębi lądu sięgały do bagien Narwi. Jedną z pierwszych wypraw misyjnych do Prusów urządził św. Wojciech. Zakończyła się ona jego śmiercią 23 IV 977 r. Drugim misjonarzem w Prusach był św. Brunon z Kwerfurtu, kameduła. Również i on zginął tragicznie w 1009 r. Później inicjatorem misji wśród Prusów był opat cysterski w Łeknie, Gotfryd, a jego myśl kontynuowali dwaj mnisi Chrystian i Filip. Tym, dzięki pomocy arcybiskupa Henryka Kietlicza, udało się lepiej. W 1215 r. założono biskupstwo pruskie w Zantyrze, w którym biskupem został Chrystian¹. Ponieważ wraz z misjami cisnęły się wpływy polskie, przeto Prusacy bronili się przez chrześcijaństwem. Potem Prusów nawracali Krzyżacy, sprowadzeni w 1226 r. do Polski przez Konrada Mazowieckiego. Czynili to za pomocą głównie oręża. Działaniom militarnym Krzyżaków towarzyszyła też organizacja kościelna i misyjna. W 1243 r. utworzono biskupstwa misyjne: chełmińskie, pomezzańskie, warmińskie i sambijskie. W 1245 r. powstało wspólne dla Prus i Inflant arcybiskupstwo z siedzibą w Rydze. Stanowiska biskupów i kanoników w kapitułach obejmowali głównie księża Zakonu; jedynie biskupstwo warmińskie zachowało autonomię diecezjalną.

Jaćwingowie (Jaćwięgowie, Jadźwingowie) zamieszkiwali obszar wyznaczający przez rzeki – od zachodu Ełk (wg. niektórych uczonych niemieckich była nią krawędź Wielkich Jezior Mazurskich), na wschodzie Niemen, na północy środkowa Szeszupa, na południu dolina Biebrzy. Szacuje się, że w XII i XIII w. ludność tego plemienia liczyła

¹ W. Guzewicz, *Śladami św. Brunona z Kwerfurtu*, Ełk 2008; J. Strzelczyk, *Apostołowie Europy*, Warszawa 1997, s. 291nn.

ok. 50 tys. mieszkańców². Na Jaćwingów oddziaływały dwa wpływy: krzyżacki i polski. Pierwszego biskupa Jaćwingów – Henryka mianował legat papieski, arcybiskup Albert. Był to Niemiec, dominikanin, ale zrobił on niewiele i musiał swą diecezję opuścić. O utworzeniu biskupstwa dla Jaćwingów myślał Bolesław Wstydlivy, ale i to natrafiło na opór Krzyżaków. Wobec tego w Polsce podjęto projekt oddzielenia części diecezji krakowskiej i utworzenia nowego biskupstwa, które objęłoby ziemie Jaćwingów. Stolicą miał być Łuków na Podlasiu. I ta jednak sprawa natrafiła na opór Krzyżaków. Biskupstwa łukowskiego nie utworzono. Po podboju w 1283 r. zachodnia część ziem Jaćwingów została wcielona do państwa krzyżackiego, wschodnia dostała się z czasem w obręb Litwy, a południowa przypadła Mazowszu, granice tych podziałów zatwierdzono w 1422 r. w pokoju melneńskim³.

W wyniku procesów historycznych część zachodnia i środkowa diecezji elckiej weszła w skład diecezji warmińskiej, wschodnia zaś należała najpierw do diecezji wileńskiej, potem wigierskiej, sejneńskiej czyli augustowskiej, a od 1925 r. diecezji łomżyńskiej. Pod względem politycznym Warmia wraz z Prusami Książęcymi należała do Polski w latach 1466-1772, potem na 173 lata została wcielona do państwa pruskiego, by w 1945 r. powrócić z powrotem do Polski⁴. Z kolei Suwalszczyzna i Augustowszczyzna należała do Wielkiego Księstwa Litewskiego (od 1422 r.), później Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego i po okresie niewoli znowu do Polski.

Dychotomiczność ziem dzisiejszej diecezji elckiej zaznacza się jeszcze w jednym obszarze. Otóż tereny wschodnie diecezji stanowiły zawsze enklawę katolicyzmu, podczas gdy ziemie zachodnie i środkowe stały się od 1525 r. domeną doktryny Lutra i innych reformatorów. Główną rolę w protestantyzacji kraju odegrał książę Albrecht, który zwyczajem książąt Rzeszy narzucił swoim poddanym wyznanie luteranckie. W diecezji warmińskiej przy wierze katolickiej ostało się tylko dominum biskupa i kapituły. Liczyło ono zaledwie 76 parafii w ośmiu

² B. Kumor, *Geografia historyczna dzisiejszej diecezji elckiej*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości*, red. K. Brzostek, T. Ratajczak, M. Salamon, I. Sobolewska, J. Sykulski, Elk 1996, s. 31.

³ J. Ptak, Z. Sułowski, *Jaćwiegowie*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 7, Lublin 1997, kol. 656-657 – tamże literatura.

⁴ A. Szorc, *Dzieje diecezji warmińskiej (1243-1991)*, Olsztyn 1991, s. 56-80, 97nn.

archidiecezjach, przy czym w całości zachowały się tylko dwa: dobromiejski i jeziorański. Zwolennikami Lutry stali się także dwaj biskupi państwa zakonnego: pomezaniański Eberhard Queiss i sambijski Jerzy Polentz.

Granice polityczne i kościelne ukształtowane w średniowieczu zmieniły się dopiero po 1945 r. Zniesiono wówczas granice polityczne Prus. Pod względem administracji kościelnej zmiana nastąpiła stosunkowo późno, bo dopiero za czasów papieża Pawła VI. 28 czerwca 1972 r. wydał on bullę „*Episcoporum Poloniae coetus*” na mocy której wyłączył diecezję warmińską z metropolii wrocławskiej i włączył ją do metropolii warszawskiej (tym samym przeciął podtrzymywanie w całej rozciągłości dawnej granicy politycznej Prus z Polską). Kolejne zmiany administracyjne dokonano w 1989 r.: na prośbę biskupa warmińskiego E. Piszczka, papież Jan Paweł II mianował 6 kwietnia tegoż roku ks. Józefa Wysockiego biskupem pomocniczym warmińskim z rezydencją w Elku dla nowo utworzonego wikariatu biskupiego⁵.

Obszar i ludność

Diecezja elcka leży w północno-wschodniej części Polski, a jej obszar wynosi ok. 11 tys. km². Pod względem terytorialnym należy do największych diecezji w kraju. Charakteryzuje się dużym bogactwem przyrody; znajdują się tu m. in. jedne z największych jezior Polski (7), w tym największe (Mamry) i najgłębsze (Hańcza), i największe skupiska leśne (Puszcza Augustowska, Puszcza Piska, Puszcza Borecka i część Puszczy Romnickiej). Pod względem administracji państwowej wschodnie tereny diecezji należą do województwa warmińsko-mazurskiego, zachodnie zaś do województwa podlaskiego. Granica między nimi biegnie wzdłuż dawnego podziału politycznego pomiędzy Prusami a Rzeczpospolitą⁶.

W momencie tworzenia diecezji elckiej liczbę mieszkańców spodawano na ok. 480 tys. osób. Gęstość zaludnienia wynosiła wówczas 44 mieszkańców na 1 km², przy średniej krajowej: 123 na 1 km². Po piętnastu latach liczba mieszkających na terenie diecezji elckiej spadła

⁵ B. Kumor, *Geografia historyczna dzisiejszej diecezji elckiej*, s. 33.

⁶ W. Ziemia, *Struktura diecezji elckiej w chwili jej powstania*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczno i świętowojskiechowe. Elk, 20-22 kwietnia 1994 r.*, red. K. Brzostek, T. Ratajczak, M. Salamon, I. Sobolewska, J. Sykulski, Elk 1996, s. 10-13.

do ok. 420 tys., a gęstość zaludnienia zmniejszyła się do 40 mieszkańców na 1 km². Powodem tak znacznego ubytku ludności jest przede wszystkim duża emigracja zarówno poza granice Polski, jak i do większych miast w kraju oraz mały przyrost naturalny. Największe zmiany pod tym względem dokonały się na wsi. Prawie wszystkie parafie wiejskie notują spadek ludności o ¼ mieszkańców; przewagę ludzi starszych, starych kawalerów i tendencję do wyludniania się. Powyższe czynniki sprawiają, że tereny diecezji elckiej zaliczane są do najsłabiej zaludnionych i najbardziej niebezpiecznych obszarów w całej Polsce⁷.

Zdecydowana większość mieszkańców diecezji elckiej żyje w ośrodkach miejskich. Największymi miastami są tutaj: Suwałki (ok. 60 tys.), Elk (ok. 56 tys.), Giżycko (ok. 31 tys.), Augustów (ok. 30 tys.), Pisz (ok. 20 tys.), Olecko (ok. 16 tys.), Gołdap (ok. 14 tys.), Węgorzewo (ok. 12 tys.)⁸. Ludność diecezji zatrudniona jest w nielicznych zakładach przemysłowych i usługach, a także w rolnictwie. W tej ostatniej dziedzinie pracują głównie mieszkańcy wsi. Plony z jednego hektara są jednak tu zdecydowanie niższe niż średnia krajowa, np. 20,7 kwintala zbóż (przy 24,6 średniej krajowej), 113 kwintali ziemniaków (przy średniej krajowej: 133 kwintale), czy 199 kwintali buraków z jednego hektara (przy średniej krajowej wynoszącej 294 kwintale). Wpływ na to ma m. in. ukształtowanie terenu, słabe gleby, stosunkowo niska temperatura powietrza itd. Walory krajobrazowe i turystyczne, skłaniają do zakładania gospodarstw agroturystycznych i ośrodków wypoczynkowych aniżeli prowadzenia gospodarstwa rolnego⁹.

Zdecydowana większość mieszkańców diecezji elckiej to katolicy. Obok nich żyje ok. 20 tys. grupa niekatolików, wyznawców religii niechrześcijańskich oraz niewielka liczba deklarujących się jako niewierzący. Wśród katolików wyróżnia się kilkutysięczna grupa obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. Posiadają oni swoją strukturę organizacyjną podległą biskupowi przemyskiemu obrządku wschodniego¹⁰. Można więc stwierdzić, iż diecezja elcka pod względem religijnym jest w zasadzie

⁷ W. Guzewicz, *15 lat diecezji elckiej*, „Martyria”, 18(2007), nr 3(190), s. 3, 6.

⁸ Dane demograficzne zaczerpnięte zostały ze stron internetowych poszczególnych ośrodków miejskich z przełomu 2006/2007.

⁹ Por. M. Szczęsny, *Spoleczne podłoże tworzenia struktur organizacyjnych diecezji elckiej*, „Elckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 288nn.

¹⁰ Zob. W. Ziemia, *Struktura diecezji elckiej*, s. 13nn.

homogeniczna. Należy jednak zwrócić uwagę na duże różnice dotyczące pochodzenia mieszkańców. W byłej części łomżyńskiej diecezji mamy do czynienia z ludnością mieszkającą od średniowiecza i dalej, kultywującą swoje tradycje i obyczaje od wielu pokoleń. Natomiast w części warmińskiej diecezji spotykamy ludność napływową, która przybyła na te tereny po II wojnie światowej. Znajdują się tu grupy zarówno przybyłe zza Bugu, jak z Wileńszczyzny, Mazowsza czy Wielkopolski. Pod względem narodowościowym największą grupę stanowią Litwini (ok. 6 tys.), mieszkający w rejonie Sejń i Puńska¹¹.

Duchowieństwo i życie zakonne

W ciągu 15 lat istnienia diecezja ełcka miała 3 biskupów diecezjalnych i 2 pomocniczych. Pierwszym ordynariuszem diecezji był bp Wojciech Ziemba¹². W 2000 r. został on mianowany przez Ojca Świętego Jana Pawła II metropolitą białostockim. Nowym biskupem diecezji został wówczas dotychczasowy biskup pomocniczy – Edward

¹¹ W. Guzewicz, *15 lat Diecezji Ełckiej*, „Ełk i my”, 12(2007), nr 2(107), s. 3.

¹² Przyszedł na świat 15 października 1941 r. w Wampierzowie, parafia Wadowice Górne, diecezja tarnowska, w rodzinie rolniczej Antoniego i Julii z domu Kampinos. Szkołę średnią ukończył w Bystrzycy Kłodzkiej. W latach 1958-1960 pracował w Wydziale Finansowym Prezydium Rady narodowej w Mielcu, poczym wstąpił do seminarium olsztyńskiego, przerwane służba wojskową. Świecenia kapłańskie przyjął 18 czerwca 1967 r. ręk biskupa J. Drzazgi. Był wikariuszem w parafii w św. Katarzyny w Kętrzynie (1967-1969), oraz w parafii św. Jakuba w Olsztynie (1969-1970). W 1970 r. podjął studia specjalistyczne z teologii w zakresie teologii biblijnej ukończone obroną doktoratu pod kierunkiem ks. prof. S. Łacha. W latach 1974-1992 był wykładowcą Pisma Świętego Nowego Testamentu w seminarium duchownym „Hosiolum” w Olsztynie. Był też prefektem (1974-1978), wice-rektorem (1978-1979) oraz rektorem (1981-1982). Mianowany biskupem pomocniczym diecezji warmińskiej dnia 23 czerwca 1982 r., konsekrowany w konkatedrze olsztyńskiej 4 lipca 1982 r. Od 1982 r. pełnił urząd wikariusza generalnego diecezji warmińskiej oraz dziekana Warmińskiej Kapituły Katedralnej. Biskupem ełckim został 25 marca 1992 r. Do osiągnięć bpa W. Ziemy w Ełku należy m. in. zbudowanie struktur diecezji ełckiej (powołanie m. in. kurii biskupiej, sądu, seminarium duchownego, diecezjalnego Caritas, itd.), wizytę Ojca Świętego w diecezji w czerwcu 1999 r., I Synod Diecezjalny oraz budowę Diecezjalnego Centrum Pastoralno-Administracyjnego w Ełku. 16 listopada 2000 r. Ojciec Święty prekonizował go arcybiskupem białostockim, a w 2006 r. arcybiskupem warmińskim. *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, Olsztyn 1996, s. 292; K. Prokop, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej*, Karków 1998, s. 165; „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej”, 1(1992), s. 32-34, 43-44, 50-533; K. Łatak, *Biskup Wojciech Ziemba – pierwszy biskup ełcki*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 245-261.

Eugeniusz Samsel¹³. Po jego śmierci 17 stycznia 2003 r. Stolica Apostolska zamianowała na wakujące stanowisko biskupa Jerzego Mazura SVD, dotychczasowego rządcę diecezji w Irkucku¹⁴. W czerwcu 2005 r.

¹³ Urodził się 2 I 1940 r. w Myszyńcu, diecezja łomżyńska. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnej miejscowości, szkołę średnią w Szczytnie. W 1958 r. wstąpił do seminarium duchownego w Łomży. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych 23 maja 1964 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk ówczesnego biskupa łomżyńskiego Czesława Falkowskiego. W latach 1964-1965 pracował jako wikariusz najpierw w parafii Kołaki Kościelne, później w parafii Poświętne. W 1965 r. został skierowany na studia specjalistyczne z zakresu Pisma Świętego na Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie. Od 1969 r. studia kontynuował na Uniwersytecie św. Tomasa z Akwinu w Rzymie oraz Szkole Biblijnej i Archeologicznej w Jerozolimie uzyskując stopień doktora nauk biblijnych. Po powrocie do kraju pracował w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży, pełniąc funkcję wykładowcy Pisma Świętego, prefekta studiów, ojca duchownego i rektora. W 1982 r. został biskupem pomocniczym diecezji łomżyńskiej. Święcenia biskupie otrzymał 30 maja 1982 r. w katedrze łomżyńskiej z rąk ówczesnego biskupa łomżyńskiego Mikołaja Sasinowskiego. Jako biskup pomocniczy łomżyński pełnił różne obowiązki w strukturach diecezji, a także Konferencji Episkopatu Polski. Był m. in. wikariuszem generalnym, członkiem Komisji Episkopatu ds. Duchowieństwa i Powołań Kapłańskich, asystentem Ruchów Katolickich, członkiem Komisji Episkopatu ds. Apostolstwa Świeckich. W marcu 1992 r. został biskupem pomocniczym nowo utworzonej diecezji elckiej. Pełnił tu m. in. funkcję wikariusza generalnego, wykładowcy Pisma Świętego w seminarium elckim, a w strukturach Konferencji Episkopatu: przewodniczącego ds. Życia Konsekwane. 16 listopada Ojciec Święty Jan Paweł II zamianował go biskupem elckim. Posługę tę spełniał do 2005 r., tj. chwili swojej śmierci. Zob. W. Guzewicz, *Samsel Edward Eugeniusz (1940-2003)*, „Słownik polskich teologów katolickich 1994-2003”, red. J. Mandziuk, t. 9, Warszawa 2006, s. 568-571 – tamże literatura.

¹⁴ Urodził się w Hawłowicach (obecnie archidiecezja przemyska), 6 VIII 1953 r. Po maturze wstąpił do seminarium duchownego Zgromadzenia Słowa Bożego (werbiści) w Pieniężnie, które ukończył przyjmując święcenia kapłańskie 22 IV 1979 r. z rąk bpa Ignacego Tokarczuka. Przez pierwszy rok kapłaństwa był wikariuszem w parafii MB Bolesnej w Nysie. W latach 1980-1982 studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie uzyskując stopień licencjusza misjologii. W latach 1982-1986 był misjonarzem w Ghanie (Afryka). W 1986 r. został przeniesiony do prowincji polskiej, gdzie sprawował funkcję drugiego prefekta WSD w Pieniężnie, a od 1987 r. był wykładowcą misjologii w Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie. Od 1980 r. był także radcą prowincjonalnym w polskiej prowincji werbistów. Po 10 latach pracy duszpasterskiej w kraju wyjechał do ówczesnego ZSRR – na Białoruś, gdzie podjął pracę w Baranowiczach. Był tu m. in. założycielem i dyrektorem Kolegium Katechetycznego, ojcem duchownym kapłanów diecezji pińskiej oraz archidiecezji mińsko-mohylewskiej oraz proboszczem parafii Matki Bożej Fatimskiej. W latach 1994-1998

Ojciec Święty Benedykt XVI mianował ks. prał. Romualda Kamińskiego, dotychczasowego kanclerza kurii diecezjalnej warszawsko-praskiej, biskupem pomocniczym diecezji ełckiej, przydzielając mu stolicę tytularną Agunto¹⁵.

W chwili powstania diecezji duchowieństwo ełckie tworzyło 171 kapłanów diecezjalnych oraz 28 kapłanów zakonnych (z diecezji warszawskiej znalazło się 98 kapłanów diecezjalnych i 16 zakonnych, a z diecezji łomżyńskiej 73 kapłanów diecezjalnych i 12 zakonnych). W 2007 r. było już blisko 350 kapłanów, w tym ok. 40 zakonnych. Liczba duchowieństwa wzrosła więc prawie dwukrotnie, mimo śmierci 38 kapłanów w latach 1992-2005. Działo się to dzięki kształceniu nowych kadr przez seminarium duchowne. W latach 1992-2007 uczelnię tę ukończyło i święcenia kapłańskie przyjął 139 diakonów. Obecnie na jednego kapłana przypada ok. 1200 wiernych¹⁶. W rzeczywistości liczba ta jest znacznie wyższa, gdyż nie wszyscy kapłani zaangażowani są bezpośrednio w duszpasterstwo parafialne, np. część kapłanów pracuje w centralnych urzędach diecezji, część wyjechała do pracy poza granicami kraju lub studiuje, a część jest już na emeryturze.

Poseminaryjną formację intelektualną i duchową księży ełckich zajmuje się Studium Formacji Permanentnej Kapłanów, które powołał

był redaktorem czasopisma „Dialog” ukazującego się w językach: rosyjskim, białoruskim i polskim. Od 1994 r. sprawował funkcję przewodniczącego Komisji Katechetycznej Diecezji Pińskiej, a w 1996 r. został członkiem Komisji Organizacyjnej Synodu Archidiecezji Mińsko-Mohylewskiej i Diecezji Pińskiej oraz sekretarzem Komisji Koordynacyjnej tegoż Synodu. 23 III 1998 r. Jan Paweł II mianował go biskupem pomocniczym dla administratury apostolskiej Azjatyckiej Części Rosji. Sakrę przyjął 31 V tegoż roku. Gdy 18 maja 1999 r. Ojciec Święty utworzył administraturę apostolską Syberii Wschodniej z siedzibą w Irkucku, bp Mazur został pierwszym jej ordynariuszem. W kwietniu 2002 r. został wydalony z terenu Rosji i od tego czasu przebywał w Polsce. G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, Warszawa 1999, s. 233; Bp Jerzy Mazur *nowym biskupem ełckim*, „Martyria”, 14(2003), nr 5(144), s. 7.

¹⁵ Urodzony 7 II 1955 r. w Janówce k. Augustowa, w rodzinie rolniczej. Jest magistrem teologii (patrologia). Święcenia kapłańskie przyjął 7 VI 1981 r. z rąk bpa Jerzego Modzelewskiego. Był wikariuszem w parafii pw. Matki Bożej Królowej Polski w Otwocku. W latach 1983-1992 kapelan Prymasa Polski, administrator Domu Arcybiskupów Warszawskich oraz referent w Sekretariacie Prymasa Polski. Od 1992 r. kanclerz Kurii Biskupiej Diecezji Warszawsko-Praskiej. Był też członkiem Kolegium Konsultorów i Rady Kapłańskiej. Biskupem ełckim został 8 czerwca 2005 r., a święcenia przyjął 23 czerwca tegoż roku w katedrze ełckiej. G. Polak, *Kto jest kim w Kościele*, s. 153; M. Karnowski, *Święcenia biskupie*, „Martyria”, 16(2005), nr 7-8(170-171), s. 5.

¹⁶ W. Guzewicz, *15 lat Diecezji Ełckiej*, s. 3.

do życia bp W. Ziemia, zgodnie z wytycznymi Stolicy Apostolskiej, 1 września 1996 r.¹⁷ W ramach studium organizowane są ogólnodiecezjalne spotkania, pielgrzymki, rekolekcje i dni skupienia. Prowadzone są też trzyletnie studia wikariuszowskie, obejmujące kapłanów od drugiego do czwartego roku kapłaństwa oraz studia proboszczowskie dotyczące kapłanów, którzy są w szóstym i siódmym roku kapłaństwa. Program studiów obejmuje m. in. zagadnienia z prawa kanonicznego, handlowego, karnego, administracyjnego, ekonomii, teologii i filozofii. Warunkiem ukończenia nauczania jest złożenie egzaminów z materiału wyznaczonego przez wykładowcę¹⁸.

Kościół ełcki ubogaca swoją modlitwą i pracą sześć zgromadzeń męskich (kanonicy regularni, pallotyni, salwatorianie, salezjanie, franciszkanie konwentualni oraz werbiści) oraz dwanaście zgromadzeń żeńskich (karmelitanki, franciszkanki, bedendyktynki, terezjanki, dominikanki, pallotynki, salezjanki, urszulanki, siostry od aniołów, loretanki, nazaretanki, służki). Najwięcej zgromadzeń znajduje się w Ełku (6), Suwałkach (5) i Augustowie (4). Niektóre zgromadzenia posiadają nawet kilka domów zgromadzeniowych w jednej miejscowości (np. benedyktynki w Ełku, czy nazaretanki w Suwałkach). Obok miast, w których są domy zakonne, istnieją takie, które ich nie posiadają (np. Biała Piska, Gołdap, Mikołajki)¹⁹.

Organizacja diecezji

W momencie powstania diecezja ełcka dysponowała 129 parafiami (89 parafii weszło z diecezji warmińskiej oraz 40 parafii z diecezji łomżyńskiej i trzy samodzielne ośrodki duszpasterskie: pw. Chrystusa Króla w Suwałkach, pw. św. Kazimierza w Suwałkach, pw. św. Jana Chrzciciela w Augustowie), skupionymi w 16 dekanatach (jedenaście weszło z diecezji warmińskiej i 5 z diecezji łomżyńskiej). Do rozwoju sieci parafialnej i dekanalnej najwięcej przyczynił się pierwszy biskup ełcki Wojciech Ziemia. Na przestrzeni swojego pobytu w Ełku (1992-2000) utworzył on 3 dodatkowe dekanaty (w Rajgrodzie, w Filipowie i w Suwałkach) oraz 22 parafie (siedem w Suwałkach: św. Brata Alberta

¹⁷ M. Salamon, *Formacja ciągła kapłanów w dokumentach Kościoła*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 86-87.

¹⁸ M. Szczęsny, *Spoleczne podłoże tworzenia struktur organizacyjnych diecezji ełckiej*, s. 288.

¹⁹ *Schematyzm diecezji ełckiej 2005*, red. A. Skowroński, Ełk 2005, s. 203-215.

Chmielowskiego, bł. Anieli Salawy, Chrystusa Króla, św. Kazimierza Królewicza, Najświętszego Serca Pana Jezusa, Bożego Ciała i św. Wojciecha, dwie w Elku: Opatrzności Bożej i Ducha Świętego, dwie w Augustowie: św. Jana Chrzciciela, św. Rodziny, po jednej w Piszcu (Najświętszego Serca Jezusa), Borzymach, Gawrych Rudzie, Gibach, Kolnicy, Regielnicy, Wiartlu, Olecku-Lesku, Orzyszu (Matki Bożej Szkaplerznej) oraz w Żarnowie) i jeden samodzielny ośrodek duszpasterski w Białobrzegach. Tak ukształtowana sieć parafialna przetrwała, z małymi wyjątkami, do naszych czasów. Kolejny biskup – Edward Samsel większych zmian dokonał tylko w strukturze dekanalnej. Powołał do życia dwa nowe dekanaty w Lipsku oraz w Olecku (św. Jana Apostoła).

W 2007 r. diecezję ełcką tworzyło 6 rejonów, 21 dekanatów, 149 parafii i 1 samodzielny Ośrodek Duszpasterski. Średnia wielkość parafii wynosi ok. 2800 osób. Pod względem liczebności najczęściej było parafii od 1000 do 2000 wiernych, bo aż 50, co stanowi 33% wszystkich parafii. Niewiele było parafii dużych, tj. od 5000 do 8000 tys. – 17 i powyżej 8 tys. wiernych – 7. Zwraca uwagę także spora liczba parafii oscylujących wokół 500 wiernych (Kamionki, Prawdżiska, Regielnica, Smolany Użranki i Wiartel) oraz do 1000 wiernych – 27. Łącznie tych małych parafii w diecezji ełckiej jest ponad 30²⁰. Wprawdzie rozwój sieci parafialnej, w tym utworzenie nowych ośrodków, znacznie „przybliżył kapłana do wiernych”, ale też spowodował pewne zagrożenie w postaci braku środków materialnych na utrzymania obiektów sakralnych oraz parafii. Problem ten zarysowuje się szczególnie ostro w parafiach o małej liczbie wiernych do 1000 osób.

Ważną rolę, aczkolwiek dziś już prawie wyłącznie honorową, w strukturach diecezji spełnia: Ełcka Kapituła Katedralna, Kapituła Kolegiacka Sambijska oraz Kapituła Kolegiacka Sejneńsko-Wigierska (wszystkie one służą m. in. uświetnianiu uroczystości liturgicznych w kościołach diecezji ełckiej). Ełcką Kapitułę Katedralną powołał do istnienia papież Jan Paweł II na prośbę biskupa ełckiego 21 sierpnia 1992 r. Za patrona kapituła ta obrała św. Wojciecha. Ełccy kanonicy katedralni wyróżniają się spośród innych kapituł mucetem koloru fioletowego²¹. Kapituła Kolegiacka Sambijska powstała na bazie Kapituły

²⁰ W. Guzewicz, *15 lat diecezji ełckiej*, s. 6.

²¹ M. Salamon, *Ełcka Kapituła Katedralna w pierwszym dziesięcioleciu*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 264nn.

Kolegiackiej w Gołdapi 25 marca 1992 r. Z kolei Kapituła Kolegiacka Sejneńsko-Wigierska (przed 2000 r. nosiła ona nazwę Kapituła Kolegiacka Sejneńska) powstała 26 marca 1926 r.²² Na czele każdej z kapituł stoi prepozyt. Obok niego zarząd tworzy jeszcze dziekan, scholastyk, ceremoniarz, kantor, kustosz i sekretarz. Poza tym do kapituły należą kanonicy gremialni i kanonicy honorowi²³.

Centralne instytucje kościelne

a) *Elcka Kuria Biskupia*

Pierwszą instytucją powołaną do życia w diecezji elckiej była kuria biskupia. Erygował ją bp W. Ziemia wraz z nominacją bpa E. Samseła na wikariusza generalnego 25 marca 1992 r. Uroczyste otwarcie kurii nastąpiło w Wielki Czwartek – 16 kwietnia 1992 r.²⁴ Do 22 grudnia 1993 r. instytucja ta mieściła się w pomieszczeniach na plebanii katedralnej. Później budynkiem kurii stała się kamienica przy ul. 3 Maja 10. Od 2000 r. urzędy kurialne mają swoją siedzibę w Centrum Administracyjno-Pastoralnym przy pl. Katedralnym 1.

W celu ułatwienia księżom i wiernym dostępu do kurii bp W. Ziemia ustanowił jej ekspozyturę w Suwałkach. Początkowo ekspozytura ta mieściła się w budynku parafialnym parafii pw. św. Aleksandra, a następnie w budynku przy ul. Piłsudskiego 2. Do 1994 r. ekspozytura była otwarta raz w tygodniu, interesantów przyjmował najczęściej sam biskup lub wikariusz generalny. Jesienią 1994 r. ekspozytura była już otwarta codziennie i miała stałego urzędnika w randze wicekanclerza. Ta sama myśl, co przy tworzeniu ekspozytury w Suwałkach, przyświecała biskupowi W. Ziembie, gdy wprowadzał w styczniu 1994 r. dyżury kurialne w Giżycku. Biskup lub jego wikariusz generalny urzędowali tu raz w tygodniu. Praktyka ekspozytur utrzymywała się do 1996 r., poczym ją zaniechano²⁵.

Obecnie kurię tworzy: urząd wikariusza generalnego, kancelaria, Wydział Duszpasterstwa Ogólnego z poszczególnymi referatami, Wydział Duszpasterstwa Rodzin, Wydział Ekonomiczny, Wydział Kateche-

²² Z. Sędziak, *80 lat Kapituły Kolegiackiej Sejneńskiej*, „Martyria”, 18(2007), nr 1(188), s. 16

²³ Por. M. Salamon, *Z życia Elckiej Kapituły Katedralnej w latach 2002-2006*, „Studia Elckie”, 7(2006) s. 261nn.

²⁴ W. Guzewicz, *15 lat Diecezji Elckiej*, s. 3.

²⁵ K. Łatak, *Biskup Wojciech Ziemia – pierwszy biskup elcki*, s. 253.

tyczny, Wydział Zakonny, Komisja ds. Architektury i Sztuki Sakralnej, Komisja ds. Organistów i Muzyki Kościelnej, Komisja ds. Powołań Kapłańskich i Zakonnych, Komisja ds. Liturgii, Archiwum Kurii. Na czele wydziałów stoją dyrektorzy, z którymi ściśle współpracują referenci. Instytucjami podporządkowanymi kurii są: Caritas Diecezjalna, Redakcja „Martyrii” i innych czasopism diecezjalnych, Archiwum Diecezjalne, Diecezjalna Rozgłośnia Radiowa²⁶. Szczegółowy wykaz wydziałów, referatów i komisji z ich obsadą personalną zamieszczony jest w „Schematyzmach Diecezji Ełckiej”²⁷.

b) *Wyższe Seminarium Duchowne*

Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku zostało powołane do istnienia w Wielki Czwartek 16 kwietnia 1992 r. na mocy dekretu bpa W. Ziemy. Tego samego dnia ustanowiono też kierownictwo seminarium z rektorem na czele²⁸. Kadre profesorską tworzyło początkowo 30 wykładowców (głównie księży), z różnych części Polski (najwięcej z diecezji łomżyńskiej i warmińskiej). W 2007 r. zasadniczy trzon wykładowców stanowili księża diecezji ełckiej (20), w tym spora grupa wyświęconych po 1992 r. (9), a więc już w strukturach diecezji ełckiej. Oznacza to, że diecezja ta powoli staje się samowystarczalna pod względem potrzeb kadrowych w seminarium, aczkolwiek niektóre dziedziny wiedzy, jak np. pedagogika, socjologia, muzykologia, psychologia, katechetyka wymagają jeszcze kształcenia nowych elit. Wśród obecnych wykładowców Wyższego Seminarium Duchownego tytułem profesora zwyczajnego może poszczycić się tylko jedna osoba, zaś tytułem doktora habilitowanego i zarazem profesora uczelnianego dwie osoby. Zdecydowana większość wykładowców, bo ok. 20, posiada tytuł

²⁶ Zob. *I Synod Diecezjalny 1997-1999*, Ełk 1999, art. 164-169.

²⁷ *Schematyzm diecezji ełckiej 1995*, red. T. Ratajczak, Ełk 1995, s. 25-36; *Schematyzm diecezji ełckiej 1999*, red. T. Ratajczak, Ełk 1999, s. 49-61; *Schematyzm diecezji ełckiej 2003*, red. T. Ratajczak, Ełk 2003, s. 49-61; *Schematyzm diecezji ełckiej 2005*, s. 61-78.

²⁸ Szerzej na temat obsady personalnej i kierownictwa Wyższego Seminarium Duchownego w Ełku: R. Forycki, *Sprawozdanie z historii Wyższego Seminarium Diecezji Ełckiej*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 198n.; A. Jaśko, *Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Ełckiej w roku akademickim 2004-2005*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej”, 13(2005), nr 3-4(52-53), s. 97nn.

doktora, resztę stanowią profesorzy z tytułem magistra lub magistra-licencjata²⁹.

W momencie tworzenia seminarium duchownego w Ełku liczba alumnów sięgała 58, z czego 31 kształciło się uprzednio w seminarium łomżyńskim a 27 w seminarium warmińskim³⁰. Dziś w uczelni tej studiuje blisko 60 kleryków zarówno z terenów diecezji ełckiej, jak i spoza jej granic, a nawet za granicą. Na przestrzeni piętnastoletniej historii seminarium wykształciło 139 księży, w tym 115 obroniło prace magisterskie w czasie trwania studiów seminaryjnych³¹. Uroczysta inauguracja pierwszego roku akademickiego odbyła się 29 października 1992 r. przy udziale nuncjusza apostolskiego w Polsce, przedstawicieli Episkopatu Polski i Litwy. Poza pracą intelektualno-formacyjną klerycy biorą udział w życiu religijno-społecznym diecezji i całego Kościoła. Organizują m. in. sympozja i konwersatoria naukowe, wydają czasopismo „Głos Serca”, prowadzą zespół muzyczny, współprowadzą rekolekcje i dni powołaniowe, uczestniczą we wszystkich ważniejszych uroczystościach diecezjalnych, angażują się w prowadzenie audycji radiowych oraz włączają się w akcje prowadzone przez Caritas Diecezji Ełckiej, jak np. wieczerza wigilijna dla samotnych i ubogich czy okresowe zbiórki dla najuboższych³².

Seminarium znajduje się w budynku po Studium Medycznym przy ul. Kościuszki 9, vis-à-vis katedry ełckiej. Są tu m. in. sale wykładowe, mieszkania dla alumnów i wychowawców seminaryjnych, kuchnia wraz z refektarzem kleryckim i profesorskim, kaplica, oratorium oraz biblioteka. Łączna powierzchnia budynku wynosi 1852 m². W najbliższych latach, na miejscu dawnej fabryki sklejek, do niedawna graniczącej z seminarium od strony północnej, przewiduje się pobudowanie nowego budynku, w którym swoje miejsce znalazłaby m. in. biblioteka. Źródłem dochodów seminarium jest m. in. gospodarstwo rolne w Regielnicy, zbiórki pieniężne (także w naturze) organizowane we wszystkich para-

²⁹ Por. *Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku. Historia, wykładowcy i ich publikacje w latach 1992-2005*, zebrał i opisał W. Kalinowski, Ełk 2006, s. 18nn.

³⁰ *Diakoni i alumni Wyższego Seminarium Duchownego 1992/93*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej”, 1(1992).

³¹ Zob. W. Guzewicz, *Wykaz prac magisterskich napisanych w ramach studiów w Wyższym Seminarium Duchownym w Ełku w latach 1992-2007*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej”, 15(2007) [w druku].

³² R. Forycki, *Sprawozdanie z historii Wyższego Seminarium Diecezji Ełckiej*, s. 197-212.

fiach i kościołach diecezji ełckiej kilka razy do roku oraz dary serca licznych dobroczyńców³³.

c) Sąd Biskupi

Trzecią instytucją diecezjalną był Sąd Biskupi ustanowiony dekretem biskupa ełckiego 1 maja 1992 r. Do organizacji ośrodka sądowicznego w Ełku znacznie przyczynił się ks. prof. Edmund Przekop. 6 lipca 1992 r. został on powołany przez bpa W. Ziembę na stanowisko Sędziego Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej, zaś rok później, 3 września 1993 r. ordynariusz diecezji mianował go Wikariuszem Sądowym, a 5 grudnia 1994 r. upoważnił do przyjmowania oraz prowadzenia instrukcji dowodowej we wszystkich sprawach *super rato et non consumato*. Ks. Przekop nie tylko zorganizował pracę sądu, urządził i umeblował także siedzibę Trybunału oraz wprowadził system prowadzenia spraw i założył archiwum. Po jego odejściu z sądu (1995 r.) funkcję oficjała spełniali ks. Józef Dolina CR i ks. Roman Szewczyk. Siedziba Sądu Biskupiego znajduje się przy ul. 3 Maja 10³⁴.

Budownictwo sakralne i zabytki

Naczelne miejsce spośród wszystkich kościołów w diecezji ełckiej zajmuje katedra pw. św. Wojciecha w Ełku. Jest to kościół zbudowany w latach 1893-1895, dzięki pomocy Stowarzyszenia Świętych Bonifacego i Wojciecha. Świątynię tę konsekrował bp E. Hermman 19 października 1903 r. Zbudowana jest z czerwonej cegły, na zewnątrz nie otynkowany, posiadający dach stromy o ostrym szczycie, który pokryty jest blachą miedzianą. Więźba dachowa wykonana jest z drewna. Kościół posiada wymiary: długość 47 m, szerokość 17 m, wysokość 11 m, wysokość wieży 21 m. Powierzchnia użytkowa kościoła wynosi 720 m², kubatura zaś 7920 m³. Świątynia może pomieścić około 1500 osób³⁵. Obok katedry są dwie konkatedry: kościół św. Aleksandra w Suwałkach i kolegiata pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi.

³³ *Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku. Historia, wykładowcy i ich publikacje w latach 1992-2005*, s. 36-38.

³⁴ W. Guzewicz, R. Szewczyk, *Drogi życiowe ks. prof. dra hab. E. Przekopa, w: Profesor i przyjaciel. Ks. Edmund Przekop 1937-1999*, red. W. Guzewicz, „Episteme”, 47-2005), s. 32-35.

³⁵ W. Guzewicz, *Parafie Ełku i okolic: Parafia pw. św. Wojciecha*, „Ełk i my”, 11(2006), nr 3(98), s. 16.

Diecezja ełcka posiada dziewięć sanktuariów, w tym jedno sanktuarium Krzyża Świętego w Olecku, jedno sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Ełku, jedno sanktuarium św. Brunona z Kwerfurtu w Giżycku oraz pięć sanktuariów maryjnych (Matki Bożej Sejneńskiej – figura koronowana 7 września 1975 r.; Matki Bożej Fatimskiej w katedrze ełckiej – figura koronowana 6 czerwca 1991 r.; Sanktuarium Matki Bożej Studzieniczańskiej – obraz koronowany 17 września 1995 r., Sanktuarium Matki Bożej Rajgrodzkiej – obraz koronowany 5 sierpnia 2000 r., Sanktuarium Matki Bożej Bazylianki w Lipsku – obraz koronowany 2 sierpnia 2001r., Sanktuarium Matki Bożej Różańcowej Krasnoborskiej – obraz koronowany 8 września 2001 r.)³⁶.

W ciągu piętnastu lat istnienia diecezji zostało wybudowanych ponad 20 kościołów parafialnych (pw. św. Faustyny w Białobrzegach, pw. NMP w Żarnowie, pw. Miłosierdzia Bożego w Augustowie, pw. Jana Chrzciciela w Augustowie, pw. Chrystusa Sługi w Ełku, pw. św. Józefa w Nowej Wsi Ełckiej, pw. św. Rafała Kalinowskiego w Ełku, pw. św. Antoniego Padewskiego w Prostkach, pw. Ducha Świętego Pocieszyciela w Giżycku, pw. św. Jana Kantego w Kamionkach, pw. Rafała Kalinowskiego w Wilkasach, pw. św. Jadwigi Królowej w Bystrym, pw. św. Kazimierza Królewicza w Giżycku, pw. św. Anny w Giżycku, pw. św. Mikołaja w Mikołajkach, pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Judzikach, pw. Świętej Rodziny w Olecku, pw. św. Jana Chrzciciela w Kowalach Oleckich, pw. św. Józefa w PISZU, pw. Bożego Ciała w Suwałkach, pw. św. Wojciecha w Suwałkach, pw. św. Brata Alberta w Suwałkach, pw. bł. Anieli Salawy w Suwałkach, pw. Matki Bożej Miłosierdzia w Suwałkach, pw. św. Maksymiliana Kolbe w Wiartlu, pw. Chrystusa Króla w Suwałkach) i prawie tyleż samo kaplic, a w trakcie budowy jest następnych kilka świątyń (np. pw. św. Maksymiliana Kolbe w Kosewie, pw. Świętej Rodziny w Augustowie, pw. św. Kazimierza w Suwałkach, pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Ełku, pw. Ducha Świętego w Ełku, pw. bł. Karoliny Kózkówny w Ełku, pw. św. Tomasz w Ełku, pw. Opatrzności Bożej w Ełku)³⁷. Z tego tylko pobieżnego opisu widać ogrom prac, wysiłek

³⁶ Por. E. Samsel, *Sanktuaria diecezji ełckiej*, w: *Przeszłość natchnieniem dla terażniejszości. Sympozjum historyczno i świętowojskiechowe Ełk, 20-22 kwietnia 1994 r.*, red. K. Brzostek, T. Ratajczak, M. Salamon, I. Sobolewska, J. Sykulski, Ełk 1996, s. 333-338.

³⁷ Por. M. Baranowski, *Budownictwo sakralne w diecezji ełckiej w ciągu dziesięciu lat jej istnienia*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 191-195.

materialny i fizyczny kapłanów i wiernych diecezji. Dodajmy, iż nie jest to pełny obraz, ponieważ obok budowy nowych obiektów sakralnych na terenie diecezji prowadzone są prace renowacyjno-konserwatorskie w budowlach zabytkowych, remonty istniejących kościołów i kaplic oraz tworzenie infrastruktury dla potrzeb pracowników parafii i wiernych.

Zachowane zabytki architektury i budownictwa skaranego w diecezji ełckiej mają stosunkowo późny rodowód. Zaledwie 1% pochodzi z okresu przed 1500 r., około 5% powstało w XVI-XVIII w., natomiast pozostałe są datowane na lata 1800-1950, z czego zdecydowana większość powstała w drugiej połowie XIX w. i w pierwszej ćwierci XX w. Do najstarszych obiektów zabytkowych należą: kościół w Węgielsztynie z początków XV w. oraz kościół w Miłkach z końca XV w. Zdecydowanie większość obiektów sakralnych jest murowana, niekiedy tylko drewniane (np. kościoły w Berżnikach, w Wieliczkach, w Ostrymkole, w Mikaszówce)³⁸.

Najstarsze kościoły znajdują się w zachodniej części diecezji. Są to obiekty nieduże, o skromnym wystroju architektonicznym i surowym wnętrzu, typowym dla zborów ewangelickich. Z obiektów późniejszych XVII i XVIII-wiecznych, na podkreślenie zasługuje przede wszystkim zespół klasztorne: dominikanów w Sejnach i kamedułów w Wigrach. Pierwszy z nich pochodzi z XVII w. i składa się z kościoła oraz budynku klasztornego z wirydarzem: szczególnie interesujący jest kościół (od 1973 r. bazylika mniejsza) z bogatym wnętrzem barokowym. Drugi zespół – wigierski z XVIII w. znajdujący się na sztucznie usypanych tarasach półwyspu jeziora Wigry, odznacza się imponującym rozplanowaniem przestrzennym oraz malowniczością położenia. Warto dodać, iż w zespole tym gościł Jan Paweł II, będąc w diecezji ełckiej w 1999 r.

Wiek XIX jest reprezentowany przez klasycystyczne kościoły w Suwałkach i Raczkach. Liczna grupa zabytków sakralnych, zbudowanych w stylu neogotyckim (m. in. kościoły w Ełku, Augustowie (od 2001 r. bazylika mniejsza), Gołdapi, Lipsku, Puńsku, Sterławkach

³⁸ J. Mackiewicz, *Zabytki architektury i budownictwa w województwie suwalskim – krótka charakterystyka*, w: *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*, t. 40: Województwo suwalskie, red. J. Mackiewicz, Z. Wasilewski, A. Żulpy, Warszawa 1986, s. XV-XX; W. Guzewicz, *Kościóły i parafie ziemi ełckiej*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2008.

Wielkich, Sztabinie) pochodzi z drugiej połowy XX w. i początku XX w.³⁹

Caritas diecezjalna

Niesieniem pomocy najbardziej potrzebującym zajmuje się w diecezji elcka Caritas. Powołał ją do życia bp W. Ziemia dekretem z dnia 1 września 1992 r. Wtedy też przyjęto statut, który w 2004 r. został zmieniony przez bpa J. Mazura. W skład elckiej Caritas, podobnie zresztą jak w każdej diecezjalnej Caritas w Polsce, weszły: centrala diecezjalna, parafialne zespoły Caritas, szkolne koła Caritas i placówki specjalistyczne⁴⁰. Pierwszym dyrektorem Caritas w Elku został ks. Joachim Kolloch CRL, a po jego odejściu w 1994 r. – ks. Tadeusz Herman. W 2003 r. funkcję tę objął ks. Dariusz Kruczyński. Obok dyrektora w skład zarządu wchodzi jeszcze wicedyrektor oraz sekretarz. W 2007 r. funkcję wicedyrektora spełnia ks. Jacek Nogowski, sekretarzem zaś był Marcin Radziłowicz. W strukturze elckiej Caritas wpisane są również dwa rejony (augustowski i olecki). Koordynatorzy tych rejonów podlegają bezpośrednio dyrektorowi Caritas w Elku⁴¹.

Centrala Diecezjalna Caritas w Elku (CDE) ma swoją siedzibę przy ul. 3 Maja 10. Oprócz biura prowadzi także wyspecjalizowane placówki pomocy. Do 2003 r. funkcjonował w siedzibie Punkt Pomocy Doraźnej (magazyn z darami), który przeniesiono na ul. Kościuszki 17. Do zadań centrali należy również nadzór nad „quasi działalnością gospodarczą” realizowaną w aptekach i punktach aptecznych św. Brunona, w zakładzie krawieckim czy pogrzebowym. Przy centrali i jej placówkach skupia się stały (Elcki Wolontariat Caritas) i okazjonalny wolontariat⁴².

Parafialne zespoły Caritas oraz szkolne zespoły Caritas zajmują się zaspokajaniem duchowych i społecznych potrzeb młodego pokolenia katolików oraz podejmowaniem różnych dzieł miłosierdzia w lokalnym

³⁹ J. Mackiewicz, *Zabytki architektury i budownictwa w województwie suwalskim*, s. XV-XX.

⁴⁰ Caritas – krótka historia organizacji, „Dzielmy się Miłością. Biuletyn informacyjny Caritas Diecezji Elckiej”, 1(2006), nr 1, s. 2.

⁴¹ Działalność Caritas Diecezji Elckiej w roku 2005, „Dzielmy się Miłością. Biuletyn informacyjny Caritas Diecezji Elckiej”, 1(2006), nr 4, s. 4.

⁴² Centrala diecezjalna Caritas w Elku, „Dzielmy się Miłością. Biuletyn informacyjny Caritas Diecezji Elckiej”, 1(2006), nr 1, s. 2.

środowisku. Na koniec 2005 r. w diecezji ełckiej funkcjonowało 18 parafialnych zespołów charytatywnych, 98 Caritas parafialnych i 12 szkolnych kół Caritas.

Jeśli chodzi o placówki specjalistyczne to w diecezji ełckiej w 2005 r. było ich ponad 20. Wśród nich na uwagę zasługują: Kuchnia dla ubogich w Ełku przy ulicy Kościuszki 18 (ok. 100 gorących posiłków dziennie), Noclegownia dla bezdomnych w Ełku przy ulicy Kościuszki 18 (w 2005r. skorzystało z niej 176 osób), Punkt pomocy doraźnej w Ełku przy ulicy Kościuszki 18, Centrum Młodzieżowe „Quo vadis” w Ełku przy ul. 3 Maja 10 (kawiarnia, bilard, siłownia oraz kawiarenka internetowa), Warsztaty Terapii Zajęciowej w Gołdapi przy ul. Przytorowej 5 (45 miejsc), Stacja Opieki – gabinet rehabilitacyjny, laboratorium analityczne w Białej Piskiej przy ul. Konopnickiej 11, Katolicki Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy Diecezji Ełckiej w Ełku przy ul. 3 Maja 10, Zakład krawiecki w Ełku przy ul. Kościuszki 18, apteki św. Brunona (m. in. w Ełku, Orzyszu, Suwałkach, Kalinowie, Prostkach), Zakład Pogrzebowy „Betania” w Augustowie przy ul. Skorupki 6 oraz Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowo-Pastoralny „Dom Świętej Rodziny” w Orzyszu przy ul. Wierzbńskiej 1. W tymże roku Caritas Diecezji Ełckiej zatrudniała 88 osób, w tym 12 osób w CDE, 38 – w Centrum Medyczno-Oświatowym, 38 – w placówkach podległych CDE⁴³.

Środki na działalność Caritas pozyskiwane są głównie od administracji publicznej, sponsorów i innych ofiarodawców. Nie małą rolę odgrywają także prowadzone przez Caritas akcje stałe lub okresowe, np. Wigilijne Dzieło Pomocy Dzieciom, Paschałki wielkanocne, Znicze przed uroczystością Wszystkich Świętych czy dochody uzyskane z funkcjonowania przedsiębiorstw prowadzonych przez Caritas, w tym aptek św. Brunona. W 2005 r. na dzieła miłosierdzia w diecezji ełckiej przeznaczono kwotę rzędu 1 789 743, 50 PLN⁴⁴.

Środki społecznego przekazu

Diecezja ełcka posiada kilka publikatorów o charakterze ogólnym. Wśród nich na uwagę zasługuje „Martyria”, ogólnodiecezjalne pismo,

⁴³ *Działalność Caritas Diecezji Ełckiej w roku 2005*, „Dzielmy się Miłością. Biuletyn informacyjny Caritas Diecezji Ełckiej”, 1(2006), nr 9, s. 4.

⁴⁴ *Działalność Caritas Diecezji Ełckiej w roku 2005*, „Dzielmy się Miłością. Biuletyn informacyjny Caritas Diecezji Ełckiej”, 1(2006), nr 4, s. 4.

powstałe na bazie gazetki publikowanej przez ełcki wikariat biskupi w latach 1990-1992⁴⁵. Wzięło od niej tytuł, szatę graficzną, skład redakcyjny, format oraz numerację. Inicjatorem pisma był bp W. Ziemia, który widział w tego rodzaju inicjatywie możliwość pogłębienia świadomości religijnej wiernych, pomoc w duszpasterstwie (szczególnie rodzin) i w pracach organizacji katolickich oraz utrzymanie łączności z wiernymi w całej diecezji⁴⁶.

W 1992 r. rozpoczęto też wydawanie innych pism ogólnodiecezjalnych. Były to czasopisma administracyjne: „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” oraz „Kalendarz Liturgiczny na Rok Pański...”⁴⁷ Miały one na celu ujednoczenie działalności duchowieństwa w diecezji, ułatwienie zarządzania diecezją oraz pogłębienie świadomości teologicznej i popularyzowanie istotnych dla duszpasterstwa zagadnień prawa kanonicznego i państwowego oraz kościelnej administracji i formacji asceetycznej. Pisma te adresowano przede wszystkim do kapłanów, stąd nakład ich sięgał niewiele ponad 500 egzemplarzy i rozprowadzany był głównie wśród duchowieństwa ełckiego.

Nieco inny charakter przybrało czasopismo „Lux Veritatis”, powstałe w 1999 r. w wyniku inicjatywy profesorów i wykładowców Instytutu Teologicznego Diecezji Ełckiej. Później czasopismo to zmieniło nazwę na „Ełckie Studia Teologiczne”, a od 2006 r. na „Studia Ełckie”. Celem pisma było i jest zaspokajanie zapotrzebowania na pogłębienie myśli filozoficznej, teologicznej i historyczno-kościelnej oraz zaprezentowanie dorobku własnego ośrodka naukowego.

Swoje czasopismo redagują także klerycy Wyższego Seminarium Duchownego w Ełku. Początkowo nosiło ono nazwę „Vox Cordis”,

⁴⁵ Wikariat biskupi ełcki został utworzony 20 kwietnia 1989 r. dla wschodniej części diecezji warmińskiej należącej do województwa suwalskiego. W jego skład weszły następujące dekanaty: białopiski (od 8 IX 1991 r.), ełcki I, ełcki II, ełcki III, giżycki I, giżycki II, gołdapski, mikołajski (od 8 IX 1991), olecki, piski i wegorzewski. Wikariuszem biskupim w Ełku został bp J. Wysocki, dotychczasowy dziekan dekanatu ełckiego. Archiwum Diecezji Ełckiej, Akta Kancelarii Biskupiej Diecezji Warmińskiej, sygn. 1, Wikariat Biskupi Ełcki 1989-1992, k. 138.

⁴⁶ W. Guzewicz, *Prasa katolicka w diecezji ełckiej w latach 1992-2002*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 6(2005), s. 138n.

⁴⁷ Nie przez wszystkich prasoznawców kalendarze zaliczane są do czasopism. Niemniej jednak ich systematyczne ukazywanie się i zakres tematyczny upoważnia do tego, by włączyć je do czasopism. Zob. *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1945-1989*, s. 8; *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1939*, s. 4nn.

a od numeru 3 z 1994 r. – „Głos Serca”. Pismo to w zasadzie miało charakter lokalny, choć zdarza się nieraz, że zasięg jego obejmował całą diecezję⁴⁸.

Porównując prasę katolicką diecezji ełckiej z podobną prasą w innych diecezjach należy stwierdzić, że nie przedstawiała się ona tak imponująco⁴⁹. Nie było bowiem w niej między innymi czasopism stowarzyszeń i organizacji religijnych działających na terenie diecezji, jak np. Akcji Katolickiej, Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej czy Neokatechumenatu oraz pism niektórych agend kurialnych, np. wydziału katechetycznego czy duszpasterstwa rodzin. Wydaje się jednak, że prasa katolicka w diecezji ełckiej – mimo małej liczby wydawanych tytułów – jest godna podziwu⁵⁰.

Istotnym publikatorem w diecezji ełckiej jest Radio św. Wojciech, założone w 1998 r. Pierwszą swoją audycję radio to wyemitowało 30 września 1998 r. Przez pierwszych sześć lat istnienia funkcję dyrektora tego radia pełnił ks. Marian Szczęsny, od 2004 r. ks. Dariusz Rogiński. Rozgłośnia do 2001 r. miała przydzieloną własną częstotliwość fal, na której nadawała swój program, natomiast obecnie po uzgodnieniu z o. Tadeuszem Rydzykiem – emituje na częstotliwości Radia Maryja⁵¹. Dziś niemal każda diecezja ma już swoją rozgłośnię. Wiąże się to z faktem, że problemy regionalne są specyficzne i wymagają odpowiedniego ich ukazania również i w obszarach wiary katolickiej.

Omawiając środki masowego przekazu należy wspomnieć także o internecie. Diecezja ełcka posiada bowiem swoją stronę internetową (od 13 maja 1998 r.), która początkowo była umiejscowiona na serwerze Opoki, a od 25 lutego 2007 r. na swoim własnym. Adres internetowy to: www.diecezja.elk.pl

⁴⁸ W. Guzewicz, *Prasa katolicka w diecezji ełckiej*, s. 138nn.

⁴⁹ A. Lepa, *Katalog prasy katolickiej w Polsce. Stan z 31 stycznia 1994 r.*, Łódź 1994; J. Bojarski, A. Gzella, *Katalog prasy i wydawnictw katolickich*, Lublin 1994.

⁵⁰ Należy bowiem pamiętać, iż obok prasy ogólnodiecezjalnej istnieje także prasa parafialna. Tylko w latach 1992-2002 na terenie diecezji ełckiej ukazywało się 31 czasopism parafialnych wydawanych przez 26 wydawców. Zob. W. Guzewicz, *Prasa katolicka w diecezji ełckiej*, s. 137-167.

⁵¹ J. Sikora, *Środki masowego przekazu w diecezji ełckiej*, „Ełckie Studia Teologiczne”, 3(2002), s. 272nn.

Pierwszy Synod Diecezji Elckiej

Myśl o zwołaniu synodu diecezjalnego pojawiła się dość wcześnie, bo już w pierwszych latach funkcjonowania diecezji elckiej. U jej podstaw legły dwie odziedziczone tradycje duszpasterskie, a zwłaszcza formacyjne księży (łomżyńska i warmińska), które wskazywały na konieczność poznawania się i twórczej akceptacji. Do realizacji pomysłu doszło jednakże dopiero pięć lat później. Wówczas to bp W. Ziemia zwołał I Synod Diecezji Elckiej, a jego Sekretarzem Generalnym uczynił ks. prof. E. Przekopa⁵².

Pierwsza sesja Synodu odbyła się w dniu zwołania I Synodu, czyli 25 marca 1998 r. Podczas tej sesji ks. prof. E. Przekop wygłosił referat pt. „Duszpasterstwo parafialne poprzez parafialne zespoły synodalne”. Wobec licznie zebranego duchowieństwa wygłosił przesłanie, że idea Synodu będzie na tyle autentycznie odzwierciedlała życie diecezji elckiej, na ile będą w niej uczestniczyli wierni świeccy, skupieni w parafialnych zespołach synodalnych. Te zespoły mają pozwolić wiernym na przedstawienie swojego zdania na temat życia i funkcjonowania parafii. Zespoły te są wielką pomocą dla proboszcza i funkcjonują tylko w jedności z pasterzem parafii⁵³.

Kolejna robocza sesja synodalna odbyła się 14 kwietnia 1998 r. W czasie jej trwania omówiono skład osobowy komisji synodalnych, sprawy organizacyjne oraz przekazano projekty statutów synodalnych.

W dniu 22 kwietnia 1998 r. ks. prof. Przekop dokonał prezentacji statutów synodalnych w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Elku podczas uroczystej sesji synodalnej pod przewodnictwem biskupa elckiego. Odbyło się to obok wręczenia nominacji przewodniczącym komisji synodalnych i złożenia przysięgi wierności członków Komisji Głównej i Sekretariatu Synodu⁵⁴.

Kolejne miesiące synodu miały na żmudnej pracy poszczególnych komisji. W ramach konferencji rejonowej, odbywały się robocze sesje

⁵² W. Ziemia, *Z Janem Pawłem II w Trzecie Tysiąclecie*, w: *I Synod Diecezji Elckiej 1997-1999*, Elk 1999, s. 7; E. Przekop, *Synod Diecezjalny*, „Martyria”, 8(1997), nr 10(79), s. 6-7.

⁵³ W. Guzewicz, R. Szewczyk, *Drogi życiowe ks. prof. dra hab. E. Przekopa*, s. 35n.

⁵⁴ Zob. E. Przekop, *Regulamin prac synodalnych*, „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej”, 6(1998), nr 1(20), s. 46-49; Tenże, *Rola parafialnych zespołów synodalnych (na przykładzie Archidiecezji Krakowskiej)*, „Martyria”, 9(1998), nr 2(82), s. 6-7.

synodalne. Udział w nich brali zawsze przedstawiciele Komisji Głównej i Sekretariatu Synodu. Po kilku miesiącach prac synodalnych odbyła się 5 grudnia 1998 r. w Kurii Biskupiej w Ełku sesja Komisji Głównej, na której przy podsumowaniu rejonowych sesji synodalnych biskup ordynariusz poprosił sekretarza generalnego Synodu ks. E. Przekopa o wskazanie kierunku dalszych prac. Przez kolejne miesiące trwały prace synodalne, które ks. prof. Przekop podsumował na sesji Komisji Głównej w gmachu Kurii Biskupiej w dniu 10 lutego 1999 r. Prace komisji synodalnych wchodziły w ostatnią fazę i podczas zebrań dokonywano ostatnich korekt i prezentowano już robocze schematy. 4 czerwca 1999 r. w ełckiej katedrze zaprezentowano biskupowi w obecności księży dziekanów i innych przedstawicieli diecezji księgę Statutów Synodu Diecezji Ełckiej. Tę księgę biskup ełcki Wojciech Ziemba zatwierdził i promulgował dekretem z 8 czerwca 1999 r., a podczas Mszy św. z Ojcem Świętym na błoniach w Ełku zostały one uroczyście wręczone Janowi Pawłowi II⁵⁵.

Instytucje naukowe i szkoły

W momencie powstania diecezji istniało trzy teologiczne ośrodki uczelniane: Teologiczne Studium Małżeństwa i Rodziny w Ełku, Instytut Wyższej Kultury Religijnej przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Suwałkach oraz Punkt Konsultacyjny Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie z siedzibą w Suwałkach. Pierwszą uczelnię utworzył ks. Józef Wysocki, proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Ełku, w 1984 r. Uczelnia ta była składową Warmińskiego Instytutu Teologicznego w Olsztynie. Zajęcia na niej odbywały się w cyklu czteroletnim. W sumie w latach 1984-1992 ukończyło ją ponad 200 osób. Instytut Wyższej Kultury Religijnej przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Suwałkach (studia trzyletnie) oraz Punkt Konsultacyjny Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie z siedzibą w Suwałkach (studia sześcioletnie) powstał z inicjatywy ks. Jerzego Zawadzkiego. Te dwie ostatnie uczelnie, po pewnych reorganizacjach, działają nadal.

Po 1992 r. na terenie diecezji powstały: Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Ełckiej (1992 r.), Studium Organistowskie w Suwałkach (1992 r.), Studium Formacji Permanentnej Kapłanów Diecezji Ełckiej (1996 r.), Społeczny Katolicki Uniwersytet Ludowy w Olecku

⁵⁵ W. Guzewicz, R. Szewczyk, *Drogi życiowe ks. prof. dra hab. E. Przekopa*, s. 35-37.

(1997 r.) oraz Diecezjalne Kolegium Teologiczne w Ełku (1993 r.) i jego filia w Suwałkach. Uczelnie te weszły w skład utworzonego 15 września 1992 r. Instytutu Teologicznego Diecezji Ełckiej.

Na szczególną uwagę zasługuje Diecezjalne Kolegium Teologiczne w Ełku, ponieważ znacznie przyczyniło się do wykształcenia kadr nauczycieli religii w diecezji ełckiej. W ramach trwania kolegium (1993-2000) zdołano wykształcić ok. 250 osób, w tym ok. 150 uzyskało stopień magistra. Dyrektorem kolegium ełckiego był ks. Marian Szczęsny (1942-2006). W związku z podpisaniem przez bpa Wojciecha Ziembę umowy o unifikację Instytutu Teologicznego Diecezji Ełckiej z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie 28 sierpnia 2000 r., struktury Diecezjalnego Kolegium Teologicznego w Ełku przestały funkcjonować⁵⁶.

W 2007 r. na terenie diecezji ełckiej działały następujące szkoły katolickie: w Pieszku – Katolickie Liceum Ogólnokształcące, przy pl. Daszyńskiego 9a; Gimnazjum Katolickie im. Kard. Stefana Wyszyńskiego, przy pl. Daszyńskiego 9a i w Suwałkach – Zespół Szkół Odzieżowych Sióstr Salezjanek im. Jana Pawła II. Technikum Odzieżowe, przy ul. Sejneńskiej 10; Zespół Szkół Odzieżowych Sióstr Salezjanek im. Jana Pawła II. Technikum Odzieżowe PO ZSZ, przy ul. Sejneńskiej 10; Zespół Szkół Odzieżowych Sióstr Salezjanek im. Jana Pawła II. Szkoła Zawodowa, przy ul. Sejneńskiej 10⁵⁷.

Ważniejsze wydarzenia z życia diecezji

Z ważniejszych wydarzeń w minionym piętnastoleciu wymienić należy spotkanie modlitewne Polaków i Litwinów w Sejnach w maju 1993 r. pod przewodnictwem biskupów z Polski, Litwy i Białorusi. We wrześniu 1995 r. odbyło się na Wigrach Zebranie Plenarne Konferencji Episkopatu Polski zakończone aktem koronacji Obrazu Matki Bożej Studzieniczańskiej. W rok później miała miejsce peregrynacja Figury Matki Boskiej Fatimskiej, a w 2005 r. w katedrze ełckiej Mszą św. pod przewodnictwem kard. Józefa Glempa, Prymasa Polski zainaugurowało peregrynację obrazu Jezusa Miłosiernego. W uroczystościach

⁵⁶ Szerzej na ten temat: M. Szczęsny, *Spoleczne podłoże tworzenia struktur organizacyjnych diecezji ełckiej*, s. 281-289.

⁵⁷ *Szkoły katolickie w Polsce*, „Nasz Dziennik”, nr 53(2766), z 3-4 marca 2007, s. 15-20.

uczestniczyli m. in. arcybiskupi i biskupi z archidiecezji warmińskiej, białostockiej oraz z sąsiedniej Litwy i dalekiej Rosji – Irkucka⁵⁸.

Dużą rangę przywiązuje się w diecezji do szerzenia kultu św. Wojciecha. Dlatego też ingresowi pierwszego biskupa ełckiego do katedry ełckiej (23 kwietnia 1992 r.) towarzyszyły relikwie św. Wojciecha w relikwiarzu użyczonym na tę okazję przez metropolitę warmińskiego. W 1993 r. w uroczystość św. Wojciecha przeszła ulicami Ełku procesja z relikwiami św. Wojciecha, które diecezja ełcka już na stałe otrzymała z Gniezna. Od tegoż roku procesja ta weszła na stałe do kalendarza diecezji ełckiej i ma miejsce 23 kwietnia. Co więcej relikwie św. Wojciecha odwiedziły wszystkie parafie diecezji, aby pomoc w pogłębieniu życia religijnego i odnowieniu ducha apostołskiego naszych wiernych. Peregrynacja relikwii św. Wojciecha była przygotowaniem diecezji do uroczystości jubileuszowych w roku 1997 r. Dla uczczenia jubileuszu 1000-lecia męczeńskiej śmierci św. Wojciecha i jego kanonizacji diecezja ełcka wybudowano kościół pod jego wezwaniem w Suwałkach. Patronat św. Wojciecha nadano wielu inicjatywom diecezjalnym, w tym m. in. diecezjalnemu radiu oraz wydawnictwu⁵⁹.

Każda wspólnota parafialna mogłaby dodać własne uroczystości związane z odpustami i uroczystościami lokalnymi, m. in. wizytacje kanoniczne parafii, udzielanie sakramentu bierzmowania, jubileusze kościołów i parafii, prymicje i śluby zakonne, peregrynacje, pielgrzymki, a w wielu – pobłogosławienie lub poświęcenie kościoła parafialnego.

Wydarzeniem historycznym była apostolska wizyta Jego Świątobliwości Jana Pawła II w naszej diecezji w czerwcu 1999 r., która – podobnie jak w całej Polsce – przygotowała nas na Wielki Jubileusz Chrześcijaństwa Roku 2000. Hasłem przewodnim pobytu Ojca Świętego w Ełku były słowa: „Błogosławieni ubodzy w duchu, albowiem do nich należy królestwo niebieskie” (Mt 5, 3). We Mszy św., jaką sprawował na błoniach w Ełku wzięło udział około 300 tys. wiernych. Niezwykle smutnym wydarzeniem była śmierć Jana Pawła II 2 kwietnia 2005 r. W niespełna półtorej godziny po śmierci Papieża, w ełckiej katedrze bp Jerzy Mazur przewodniczył Mszy św. w intencji Jana Pawła II. Przez

⁵⁸ W. Guzewicz, *15 lat diecezji ełckiej*, s. 6.

⁵⁹ M. Salamon, *Z życia diecezji ełckiej w pierwszym pięcioleciu*, „Martyria”, 7(1997), nr 3(72), s. 1, 3; E. Samsel, *Słowo pasterskie biskupa ełckiego z okazji dziesięciolecia istnienia diecezji*, „Martyria”, 12(2002), nr 5(132), s. 4.

całą noc i w dniach następnych trwała adoracja w wielu kościołach diecezji⁶⁰.

Patronowie diecezji⁶¹

a) Najświętsza Maryja Panna Matka Kościoła

Kościół elcki obrał za główną patronką Najświętszą Maryję Pannę, Matkę Kościoła. Związane z tym święto obchodzi się w poniedziałek po uroczystości Zesłania Ducha Świętego. Zostało ono wprowadzone do polskiego kalendarza liturgicznego 4 maja 1971 r. przez Episkopat Polski – za zgodą papieża Pawła VI. Dzień ten został wybrany dlatego, że Zesłanie Ducha Świętego było początkiem działalności Kościoła. Jak podają Dzieje Apostolskie, w momencie Zesłania Ducha Świętego w Wieczerniku obecni byli wszyscy Apostołowie, którzy „trwali jednomyślnie na modlitwie razem z niewiastami, Maryją, Matką Jezusa, i braćmi Jego” (Dz 1, 14).

Za Pismem Świętym również nauka patrystyczna uznaje macierzyństwo wobec dzieła Chrystusa i tym samym Kościoła, jakkolwiek w sposób nie zawsze wyraźny. Według św. Ireneusza, Maryja „stała się przyczyną zbawienia całego rodzaju ludzkiego” i czyste łono Dziewicy „odradza ludzi w Bogu”. Wtórzuje mu św. Ambroży, który stwierdza: „Dziewica zrodziła zbawienie świata, dziewica dała życie wszystkiemu”, a inni Ojcowi nazywają Maryję „Matką Zbawienia (Sewerian z Gabali, Faust z Riez).

Tytuł ten dawali Matce także papieże ostatniego stulecia: Leon XIII, Jan XXIII, Paweł VI i Jan Paweł II. Wiele miejsca Maryi Matce Kościoła poświęcał Jan Paweł II. W encyklice *Redemptor hominis* pisał on m. in.: „Najświętsza Maryja Panna jest Matką Kościoła dlatego, że na mocy niewypowiedzianego wybrania samego Ojca przedwiecznego i pod szczególnym działaniem Ducha Miłości, dała ludzkie życie Synowi Bożemu, od którego bierze łaskę i godność wybrania cały lud Boży”.

Do wprowadzenia tytułu „Matka Kościoła” w Kościele przyczynili się biskupi polscy. To oni złożyli Pawłowi VI Memoriał z gorącą prośbą

⁶⁰ W. Guzewicz, *15 lat Diecezji Elckiej*, s. 3.

⁶¹ Paragraf ten opracowano na podstawie trzech publikacji ks. W. Guzewicza: *Najświętsza Maryja Panna Matka Kościoła*, „Martyria”, 18(2007), nr 3(190), s. 10; *Św. Brunon Bonifacy z Kwerfurtu*, „Martyria”, 18(2007), nr 3(190), s. 11; *Św. Wojciech*, „Martyria”, 18(2007), nr 3(190), s. 10-11.

o ogłoszenie Maryi Matką Kościoła i oddanie ponowne Jej macierzyńskiemu Sercu całej rodziny ludzkiej. Prymas Polski, kard. Stefan Wyszyński, w imieniu 70 biskupów polskich w dniu 16 września 1964 roku, podczas trzeciej sesji soborowej, wygłosił przemówienie, uzasadniając konieczność ogłoszenia Maryi Matką Kościoła. Powoływał się na doświadczenia naszego Narodu, dla którego Matka Chrystusowa, obecna w naszych dziejach, i zawsze przez nas wzywana, była ratunkiem, pomocą i zwycięstwem. Biskupi polscy zabiegali również bardzo o to, aby nauka o Matce Najświętszej została włączona do Konstytucji o Kościele, gdyż to podkreśla godność Maryi jako Matki Kościoła i Jej czynną obecność w misterium Chrystusa i Kościoła. W 1968 r. Paweł VI potwierdził swoje orzeczenie o Matce Kościoła w Wyznaniu Wiary, w tzw. Credo Pawłowym. Episkopat Polski włączył wówczas do Litanii Loretańskiej nowe wezwanie: „Matko Kościoła, módl się za nami”. Wniósł równocześnie prośbę do Stolicy Świętej, aby wezwanie to znalazło się w Litanii odmawianej w Kościele Powszechnym, i aby papież ustanowił Święto Matki Kościoła również dla całego Kościoła Powszechnego.

b) Św. Wojciech

Święty Wojciech obok Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła i św. Brunona należy do głównych patronów diecezji ełckiej. Jego święto obchodzimy 23 kwietnia. Urodził się ok. 956 r. w rodzinie Sławnika w Libicach (w Czechach). Przez ojca był spokrewniony z cesarzem Ottonem III, przez matkę zaś z rodem Przemyślidów, a pośrednio z Bolesławem Chrobrym. Dziad Chrobrego, Bolesław Srogi był wujem Wojciecha. Pochodził z wielodzietnej rodziny, miał sześciu braci. Najściślej losy swe związał z bratem Radzimem, z którym wstąpił do klasztoru i poszedł do Prus.

Nasz patron od wczesnego dzieciństwa przeznaczony był do stanu duchownego i dlatego wysłano go do szkoły katedralnej w Magdeburgu, gdzie arcybiskupem był Adalbert. Od niego Wojciech przejął imię podczas bierzmowania. Nauczycielem jego był Otryk, znany i ceniony na owe czasy teolog. W ten sposób zdobył wiedzę potrzebną do uzyskania święceń kapłańskich i sakry biskupiej.

W 983 r. św. Wojciech został powołany na biskupstwo w Pradze, jako następca pierwszego biskupa praskiego Dytmara. Rządy diecezją trwał do roku 988, kiedy to wybuchł konflikt między biskupem a ludnością Czech, w wyniku którego św. Wojciech opuścił Pragę i udał się do Rzymu.

Ważnym wydarzeniem w jego życiu stało się wstąpienie do zakonu benedyktyńskiego w Rzymie na Adwentynie. Św. Wojciech przebywał tam od 989 do 992 r., a 17 kwietnia 990 r. złożył śluby zakonne. W 992 r. powrócił ponownie do Czech, gdzie przebywał do początku 995 r., który zakończył się nowym konfliktem oraz ponownym wygnaniem z Czech. W tej sytuacji papież, na prośbę św. Wojciecha zezwolił mu na pracę misyjną. Przed przybyciem do Polski św. Wojciech spędził pewien czas prawdopodobnie na Węgrzech, gdzie założył klasztor.

W 996 r., mając 40 lat, przybył do Polski. Misja św. Wojciecha miała miejsce w 997 r., została skierowana do Prus, a miała na celu nawrócenie plemion tam mieszkających. Pierwszy etap podróży misyjnej św. Wojciecha prowadził z Gniezna do Gdańska. Prawdopodobnie odbył ją drogą lądową wzdłuż Wisły, przez Wyszogród, Świecie, Osiek, Skórcz, Starogard, Lubieszowo. Miejscem szczególnie związanym z podaniami o św. Wojciechu jest przedmieście Gdańska, noszące nazwę Świętego Wojciecha. Przybył tu wiosną 997 r. i zaczął nawracać miejscową ludność na chrześcijaństwo.

Wyjazd z Gdańska nastąpił w połowie kwietnia. Podróż morską trwała 2 dni. W skład misji wchodził: biskup praski – św. Wojciech, jego przyrodni brat również zakonnik benedyktyński – Radzim Gaudenty i mało nam znany prawdopodobnie kapłan – Bogusz-Benedykt. Już w pierwszym dniu ich pobytu w Truso pojawiły się trudności. Miejscowych strażników portowych zaniepokoiła obecność obcych ludzi na wyspie. Św. Wojciech nie znając języka nie umiał się z nimi porozumieć. Następnego dnia (17 kwietnia 997 r.) przed zgromadzoną na wiecu ludnością musiał on ujawnić swoje pochodzenie i zamiary. Wzywał ich do przyjęcia chrztu i wyjaśniał zasady wiary w jednego Boga. Przebieg spotkania miał charakter sądu. Zagrożono im, że jeżeli powrócą spotka ich kara śmierci. Jeszcze tej samej nocy św. Wojciech i jego towarzysze musieli opuścić Truso.

Po 5 dniach pobytu na ziemi polskiej podjęli decyzję o ponownym powrocie do Prus. Następnego dnia rano, tj. 23 kwietnia wyruszyli w drogę. W czasie podróży, gdy odpoczywali w okolicy dzisiejszej wsi Święty Gaj zostali napadnięci przez uzbrojoną straż w czasie snu. Św. Wojciech zginął od ciosów włóczni, a jeden z Prusów odciął mu głowę. Ciało zostało zatopione w płynącej niedaleko rzece Dzierzgonce. Głowa św. Wojciecha została wbita na palu na drodze wiodącej z Polski do Prus jako ostrzeżenie dla wszystkich którzy odważyliby się lekceważyć prawa pruskie i wyroki wiecu.

Ciało i głowę św. Wojciecha wykupił od Prus za wielką sumę pieniędzy Bolesław Chrobry. Relikwie św. Wojciecha zostały początkowo złożone w Trzemesznie, w klasztorze założonym prawdopodobnie przez samego św. Wojciecha. Następnie w związku z kanonizacją w 999 r. przeniesiono je do Gniezna.

c) *Św. Brunon Bonifacy z Kwerfurtu*

Święty Brunon Bonifacy z Kwerfurtu prowadził na naszych ziemiach działalność misyjną w czasach Bolesława Chrobrego. Dlatego też został on uznany za patrona diecezji ełckiej. Jego liturgiczne święto przypada 12 lipca i ma ono tu rangę uroczystości.

Przyszedł na świat w 974 r. w religijnej rodzinie niemieckiego grafa na zamku w Kwerfurcie. Kształcił się w szkole katedralnej w Magdeburgu. W 995 r. mianowano go kanonikiem, a następnie dostał się na dwór cesarza Ottona III. W trzy lata później w otoczeniu dworskim Brunon znalazł się w Rzymie. Wówczas porzucił dworską karierę i wstąpił do benedyktynów, do znanego klasztoru w rzymskiej dzielnicy Awentyn, w tym samym w którym wcześniej przebywał św. Wojciech. Przywdział on benedyktyński habit i otrzymał imię zakonne Bonifacy, a w rok później złożył śluby zakonne. Wielki wpływ miał na Brunona św. Romuald, opat, który zapoznał go z planami reformy zakonu, połączonej z wielkimi akcjami misyjnymi. Jesienią 1001 roku podjął Brunon naukę języka słowiańskiego, aby lepiej przygotować się do działalności misyjnej. Pozostał jednakże na terenie Italii. W krótkim czasie potem otrzymał poparcie papieża Sylwestra II dla swojej misji i został obdarzony przez Ojca Świętego paluszem, co pozwalało na przyjęcie przez niego święceń biskupich i używanie tytułu arcybiskupa.

Wierny poleceniu Chrystusa: „Idźcie i nauczajcie wszystkie narody”, prowadził działalność misyjną na Węgrzech, w Kijowie, wśród Pieczyngów (teren nad Dnieprem, na południowy wschód od Kijowa), starał się także dotrzeć do Szwecji. Pełen zapału misyjnego Brunon udał się na początku 1009 r. wraz grupą misjonarzy, aby głosić Ewangelię Prusom i Jaćwingom. Poniósł śmierć męczeńską w opinii świętości wraz z 18 misjonarzami 9 marca 1009 r. Trudno określić miejsce męczeństwa. Niektórzy mówią o okolicach Giżycka, Łomży lub Drohiczyzna. Bolesław Chrobry wykupił ciało Brunona, lecz nie wiadomo, gdzie zostało pochowane.

Święty Brunon jest autorem trzech, dochoowanych do naszych czasów, cennych utworów: *Żywot św. Wojciecha*, *Żywot Pięciu Braci Pol-*

skich (Jana i Benedykta z Italii oraz Mateusza, Krystyna i Izaaka – Pola-ków, którzy ponieśli śmierć męczeńską w roku 1003) i *List do cesarza św. Henryka II*.

ABRISS DER GESCHICHTE DER DIÖZESE EŁK 1992-2007

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel stellt der Autor die Geschichte der Diözese Ełk in der Zeit von 1992 bis 2007 dar. Er beleuchte die wichtigsten Ereignisse in der Diözese Ełk während dieser Zeit, zum Beispiel: Organisationen und Strukturen, Demografie bei Priestern und Ordensleuten, erste Synode der Diözese Ełk, Bauen und Kunst, Institutionen der Kirche, Ordinariat, Hochgeistliches Seminar, Kirchengerecht, Caritas, Medien in der Diözese, Hochschule mit Theologischer Fakultät, katholische Schulen und Seelsorger in der Diözese. Obwohl das vorgestellte Material nicht ausschöpfend die ganze Problematik erfassen und darstellen konnte, so kann der Artikel den Leser doch annähernd mit der Geschichte der Diözese Ełk bekannt und verständlich machen.